herpy

SKILPADDER

Sporeskilpadde

Centrochelys sulcata

Centrochelys sulcata er den største landskilpadden på det afrikanske fastlandet: skjoldet blir 50-85 cm, vekten opptil 90 kg, og dyret kan leve i 50-80 år. Ungene er små, men vokser raskt, og voksne dyr krever et oppvarmet rom på over 20 m² om vinteren, en stor utendørs inngjerding om sommeren og en holder som kan bære oppgaven i flere tiår.

Familie: Testudinidae Engelsk: African Spurred Tortoise Tidligere navn: *Geochelone sulcata; Testudo sulcata*

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**50-85 cm** total lengde inkl. hale
Vekt	**30 000-90 000 g**
Levealder	**50-80 år**
Aktiv	**Om dagen og i skumringen**
Levevis	**Bakkelevende og gravende**
Biotop	**Halvørken og savanne**
Vanskelighetsgrad	**Erfaren**

STELL

Min. terrarium	**640 × 320 × 120 cm** L × B × H for 1 voksent dyr
Temperatur, dag	**24-32 °C**
Varmeplass	**38-41 °C**
Temperatur, natt	**21-23 °C**
Luftfuktighet	**40-80 %**
Vann	**Vannskål**
UVB	**Nødvendig** Ferguson-sone 4
Kosthold	**Planter**
Holdes	**Alene eller i gruppe**

AVL

Formering	**Eggleggende**
Kjønnsmoden	**120-180 mnd.**
Kullstørrelse	**15-40 egg**
Kull per år	**2-3**
Inkubasjon	**90-120 dager** ved 30-31 °C

VERN OG PAPIRER

CITES	**Liste II**
EU-vedlegg	**Vedlegg B**
IUCN	**Sterkt truet (EN)**

Om arten

Centrochelys sulcata er den eneste arten i sin slekt og den største landskilpadden på det afrikanske fastlandet. Bare kjempeskilpaddene på Galápagos og Aldabra blir større. Skjoldet er tykt, hvelvet og lysebrunt til gult, med tydelige tilvekstringer hos eldre dyr, og buken er elfenbensfarget. Forbeina er dekket av store, overlappende skjell, og på baklårene sitter kraftige hornpigger. Randskjoldene er sagtakkede. Artsnavnet kommer sannsynligvis av latin sulcus, fure, etter furene mellom plater i skjoldet.

Hunnene har en skjoldlengde (carapax), målt i rett linje, på omtrent 50-60 cm og veier opptil omtrent 40 kg. Hannene blir 75-85 cm og veier vanligvis 80-90 kg, og den største målte skjoldlengden er 83 cm med en vekt på 105 kg. Ved klekkingen er ungen omtrent 5 cm, men den vokser raskt og når 15-25 cm i løpet av de første årene og omtrent 20 kg på under 15 år. Dyr fra Sudan blir generelt større enn dyr fra andre deler av utbredelsesområdet.

Arten egner seg ikke for en vanlig norsk bolig. Den er svært sterk, skyver og graver seg gjennom svake vegger og gjerder, kan bare være utendørs en del av året i Norden, og den lever i 50-80 år. Mange unger kjøpes uten at kjøperen har gjort seg klart hva som venter om ti år.

Utbredelse og leveområde

Arten lever i Sahel, beltet langs Saharas sørkant, fra Senegal og Mauritania i vest til Sudan, Sør-Sudan, Eritrea og Etiopia i øst. Den er også registrert i Mali, Niger, Tsjad, Den sentralafrikanske republikk og Kamerun.

Bestandene har falt kraftig. Arten er i dag sjelden på de fleste kjente lokaliteter, fordi dyrene fanges til handel og lever av den samme beiten som storfe. Krattbranner og klimaendringer forverrer det. Arten er innført og har dannet bestander på De amerikanske og De britiske jomfruøyene, men det er ikke den opprinnelige utbredelsen. Utsetting er aldri løsningen for et dyr man ikke lenger kan ha.

> **Naturlig utbredelse:** Etiopia, Eritrea, Sudan, Sør-Sudan, Tsjad, Niger, Mali, Mauritania, Senegal, Den sentralafrikanske republikk og Kamerun.

LEVEOMRÅDE

Arten lever i halvtørre gressområder, savanne og tornekratt i Sahel, på åser, stabile sanddyner og flate områder med busker og høyt gress, ofte ved vassdrag som bare renner en del av året. Klimaet har en kort regntid, der dyrene er mest aktive, og en lang tørketid. Dagtemperaturen kan nå opp mot 49 °C.

For å unngå varmen graver dyrene huler som kan gå opptil omtrent 3 m ned, og der luften er kjøligere og fuktigere enn ved overflaten. Dyrene tilbringer middagsvarmen i hulen og beiter morgen og kveld. Forlatte huler brukes av mange andre dyr.

Stell

TERRARIET

Plass er det første som må avklares. En utbredt minimumsregel for landskilpadder er en lengde på 8 ganger og en bredde på 4 ganger skjoldlengden til det største dyret. Mindre plass brukes ofte med hell, men den vanlige anbefalingen er 8 × 4 ganger skjoldlengden. For en hunn på 60 cm gir det 480 × 240 cm, og for en hann på 80 cm 640 × 320 cm, altså over 20 m². Målene i faktaboksen er satt etter en stor hann. Veggene må være solide og så høye at et voksent dyr ikke kan reise seg opp over dem, og for en stor hann betyr det 120 cm.

I et temperert klima betyr det i praksis to anlegg. Om sommeren, når dagtemperaturen ligger stabilt over omtrent 20 °C og nettene ikke faller under 10 °C, skal dyret ha en stor utendørs innhegning på et solrikt sted, gjerne 25-30 m² for to mellomstore voksne, med et oppvarmet hus, skygge og gress å beite på. Resten av året, typisk fra september til mai, skal det bo innendørs i et oppvarmet rom, en vinterhage eller et isolert dyrehus med varme og UVB, som minst har de målene minimumsregelen gir. Arten kan ikke overvintre utendørs, og den må kunne flyttes mellom de to stedene, også når den veier over 50 kg.

Unge dyr under 25 cm kan en tid bo innendørs i en innhegning på minst 210 × 105 cm. En lukket kasse gjør det lettere å holde varmen og fuktigheten, men den må være godt ventilert, og en åpen innhegning krever et fuktig skjul og et varmt rom. Ungene vokser raskt og trenger snart mer plass.

Utendørs skal veggen være av betongblokker eller lignende og gå minst 30 cm ned i bakken, for tre og tynne plater holder ikke. Alt inventar må være festet. Bunnen er en blanding av matjord og sand, f.eks. 60 % matjord og 40 % sand, 15 cm dyp til unge og opptil 60 cm til voksne, slik at dyret kan grave. Fjern ekskrementer daglig.

Les mer: Lys og UVB

TEMPERATUR

Lufttemperaturen skal ligge på 24-32 °C om dagen, med en solplass på 38-41 °C til unge dyr, og 21-23 °C om natten. Bruk kraftige varmespotter over solplassen og i et stort rom et strålepanel med termostat, slik at hele rommet er varmt. Mål med digitale termometre i begge ender. Arten tåler ikke kulde kombinert med fukt.

Voksne dyr er mer robuste og tåler et bredere temperaturspenn når de kan trekke seg tilbake i en hule eller skygge. Utendørs i Norden må det være et hus med lysløs varme (keramisk varmelegeme eller strålepanel) innstilt på omtrent 21-24 °C når natten blir kaldere enn ca. 10 °C. Dyret må innendørs så snart dagtemperaturen ikke lenger ligger stabilt over omtrent 20 °C.

Arten må aldri i vinterhvile. Den må ha varme og lys hele året.

Les mer: Varme og temperatur

LUFTFUKTIGHET OG VANN

Selv om arten kommer fra et tørt område, må ikke unge dyr holdes helt tørt: i naturen klekkes ungene i regntiden og tilbringer mye tid i fuktige huler. Unger skal ha høy luftfuktighet, omtrent 80 % og gjerne mer om natten, og det skal alltid være et fuktig skjul. Voksne holdes tørrere, omtrent 40-50 %, for kald og fuktig luft over lengre tid gir luftveisinfeksjoner og skjoldråte. Kronisk uttørking i oppveksten gir deformerte skjold (pyramidevekst).

Unge dyr skal i et lunkent bad på 29-35 °C i 20-30 minutter daglig, i vann som høyst når til albuene. Fukt bunnen med en trykksprøyte eller vannkanne, og ha et fuktig skjul i den kjølige enden.

Les mer: Luftfuktighet, sprøyting og ventilasjon

VANN OG VANNKVALITET

Det må alltid stå en stor, lav og stabil skål med friskt vann, gravd ned slik at dyret kan komme opp og ned. Vannet må høyst nå dyrets kne. Skilpadden skitner til vannet raskt, så det skiftes daglig og skålen skrubbes med dyretrygt desinfeksjonsmiddel én gang i uken.

LYS OG UVB

Arten er dagaktiv og må ha både kraftig lys og UVB (Ferguson-sone 4) hele året innendørs, med en UV-indeks på omtrent 4-6 på solplassen. Bruk et reflekterende T5 HO-rør med 10-14 % UVB, omtrent halvparten av terrariets lengde, montert på den varme siden tett ved varmepæren og helst inne i terrariet, fordi nett demper UVB. Avstanden avhenger av rør og reflektor, så mål UV-indeksen med et UVI-meter.

UVB er ikke sterkt nok som dagslys, så supplér med flere kraftige LED-lamper på omtrent 6500 K som dekker mesteparten av terrariet. Innendørs holdes lyset på 13 timer om sommeren og 11 timer om vinteren. Utendørs er kunstig lys unødvendig, og solen er den beste UVB-kilden.

FÔRING

C. sulcata er planteeter og må ha en fiberrik og proteinfattig kost. Hoveddelen er gress og høy (timotei, hundegresshøy, gress fra en plen uten sprøytegift), supplert med løvetann, kløver, kjempeplantain, malve, hibiskusblader, opuntiablader og blomster. Salat som romanasalat og endivie kan være fyll. Variasjon er nøkkelen. Spinat, kål og persille gis høyst i små mengder, og de bør helst utelates, fordi de inneholder mye oksalat, som binder kalk. Frukt gis ikke, fordi den gir diaré, parasittproblemer og kolikk. For mye protein gir for rask vekst, misdannede skjold og beinsykdom.

Unge dyr i vekst kan få så mye de vil spise, hver dag. Nærmer dyret seg voksenstørrelse, begrenses mengden til en daglig porsjon på størrelse med skjoldet. Jo eldre dyret blir, jo mer høy kan det tåle. Voksne dyr spiser store mengder. Gi maten på en flat stein eller et brett, slik at dyret ikke svelger bunnmateriale.

Arten vokser raskt og har et stort behov for kalk og mineraler: dryss et kalktilskudd med D3 over fôret hver dag til unge dyr i vekst, og la et sepiaskall ligge fremme som kalkkilde og til å slite nebbet. Ferdigfôr av gresspellets kan brukes til variasjon, men ikke som grunnfôr.

Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd

ATFERD OG HÅNDTERING

Arten er rolig og treg, men ikke et kjæledyr til håndtering. Dyret stresses av å bli løftet, og et voksent dyr på 50-90 kg kan ikke løftes av én person. Mange tar mat fra hånden og liker å bli klødd på skjoldet. Dyret kan trekke seg inn i skjoldet og hvese. Det er nysgjerrig og kan bli sittende fast på ryggen hvis det velter, så en inngjerding må være fri for feller og skråninger, og man må kunne snu dyret.

Dyrene er solitære og trives fint alene. I svært store inngjerdinger kan flere gå sammen uten større konflikt, men hanner er territoriale og kjemper og skyver hverandre, særlig i paringstiden, og en hann og en hunn sammen gir egg. Hold ikke to hanner sammen.

Stor styrke og gravatferd er en del av arten: den undergraver gjerder og kan åpne porter. Dyret krever daglig stell i flere tiår, også når man er bortreist, og en avløser må kunne håndtere en skilpadde på flere titalls kilo.

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Hannene er markant større enn hunnene: 75-85 cm mot omtrent 50-60 cm i skjoldlengde. Hannen har et innbuet bukskjold og en lengre hale. Dyrene blir kjønnsmodne etter 10-15 år og dermed først etter flere år med full voksenstørrelse. Tidspunktet avhenger av vekst og fôring.

PARRING

I naturen settes paringen særlig i gang etter regntiden i perioden september-november, men den kan foregå fra juni til mars. Hannene er svært territoriale og kjemper om hunnene ved å støte og velte hverandre. Under paringen er de høylydte med grynting, kvekking og plystring. Større hanner vinner som regel.

Arten formeres i svært stort omfang, og det er sjelden behov for flere unger. Unnlat avl med mindre alle ungene har et hjem som er klart for et dyr som blir over 60 cm og lever i flere tiår.

EGGLEGGING OG KULL

Omtrent 60 dager etter paringen begynner hunnen å gå rundt og lete etter en redeplass. Over 5-15 dager graver hun ofte fire-fem redehull før hun velger ett. Hun legger vanligvis 15-30 egg per kull, enkelte kull opptil omtrent 40, og normalt 2-3 kull i sesongen. Reiret graves når luften er minst omtrent 26 °C, og eggene legges med få minutters mellomrom. Deretter fyller hun hullet og dekker eggene, noe som kan ta over en time.

Gi hunnen et stort, solrikt og velgjennomtrengelig område med løs, dyp jord, og et varmt sted å grave innendørs hvis hun skal legge utenom sommeren.

INKUBASJON

Eggene flyttes forsiktig, uten at de vendes, til en rugemaskin med fuktig vermikulitt. Ved omtrent 30-31 °C klekkes de etter 90-120 dager. Kjønnet avhenger av temperaturen under inkubasjonen, så temperaturen må holdes stabil. I naturen ligger eggene omtrent åtte måneder i jorden.

OPPDRETT AV UNGER

Ungene er 4-5 cm og omtrent 40 g ved klekkingen. Hold dem i en varm, fuktig kasse med en luftfuktighet over 80 %, et fuktig skjul, UVB og en varmeplass, og bad dem hver dag i lunkent vann. Fôr dem hver dag med gress og myke blader. Dyrene vokser raskt og passerer snart den størrelsen der de kan bo i kasse. Planlegg plass til alle ungene før det legges egg.

Helse og vanlige feil

De fleste problemene skyldes for lite plass, kulde, uttørking og feil fôr:

- Pyramidevekst og skjoldmisdannelser ved kronisk uttørking, for mye protein og for lite UVB.
- Beinskjørhet (metabolsk beinsykdom) ved mangel på UVB, D3-vitamin og kalk: bløtt skjold, svake bein og vekstfeil.
- Luftveisinfeksjoner og skjoldråte ved kulde, kald væte og stillestående, fuktig luft. Unger er mest sårbare.
- Uttørking hos små dyr, som viser seg ved innsunkne øyne og tørre, grove skjell.
- Overoppheting hvis dyret ikke kan komme ned i en hule eller i skygge, eller hvis det ligger på ryggen i solen.
- Overvokst nebb og klør når det ikke finnes harde, grove ting å gnage på.
- Innvendige parasitter, som kan påvises med en avføringsprøve.
- Blærestein, som er kjent hos arten og kan kreve operasjon.

Et friskt dyr har klare øyne, en tørr nese, et fast skjold og god appetitt. Arten må ikke i vinterhvile. Voksne dyr på 50 kg eller mer er vanskelige å transportere, og veterinæren må ha de riktige fasilitetene. Regn med høye utgifter til veterinær, varme og lys hele året og til fôr i store mengder. Oppvarming av et rom i Norden om vinteren er en stor post. Søk en veterinær med erfaring på krypdyr hvis dyret går ned i vekt, ikke spiser på flere dager eller har snørr og pustebesvær.

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.